

Ingvar Svennilson

MATS PERSSON OCH CLAES- HENRIC SIVEN

Mats Persson är professor i nationalekonomi vid Stockholms universitet. Han var 1989–91 redaktör för *Scandinavian Journal of Economics* och 1997–98 redaktör för *Ekonomisk Debatt*.

I sin forskning har han huvudsakligen arbetat med problem kring makroekonomi och offentlig ekonomi. För närvarande arbetar han med ett projekt om socialförsäkringar.
mats.persson@iies.su.se

Claes-Henric Siven är professor emeritus i nationalekonomi vid Stockholms universitet. Han var redaktör för *Ekonomisk Debatt* 1997–98 och ordförande för Nationalekonomiska Föreningen 2000–01. Han har tidigare forskat kring inflation och arbetslöshet och forskar för närvarande inom områdena doktrinhistoria respektive brott och straff.
chs@ne.su.se

För en utförligare genomgång av Svennilsons liv och verk, se Persson och Siven (2009).

*Ingvar Svennilson (1908–72) fick sin utbildning i den intellektuellt rika 1930-talsmiljön i Stockholm och samarbetade med Gunnar Myrdal, Erik Lundberg och Dag Hammarskjöld. Han disputerade 1938 på en avhandling som gav det mikroekonomiska underlaget för Stockholmsskolans analys av makroekonomiska förlopp och utvecklade under 1940-talet Industriens Utredningsinstitut till att bli ett vetenskapligt forskningsinstitut. Svennilson blev genom sin bok *Growth and Stagnation in the European Economy* från 1954 en internationellt erkänd utvecklingsekonom. Han var fram till sin död professor vid Stockholms universitet men hade vid sidan av tjänsten många externa uppdrag, bl a ledde han arbetet med att utveckla långtidsutredningarna.*

Ingvar Svennilson (1908–72) växte upp i ett traditionsrikt och kultiverat hem. Hans far var den på sin tid välkände kyrkoherden i Solna, Sven Nilson, som i sin person förenade både ett socialt patos och goda förbindelser med kungafamiljen. Modern, Auga Andersson, var välbeställd grosshandlardotter; hon skrev sig i tidens sed som ”fru Sven Nilson”, vilket efter makens död 1923 blev sammandraget till ”fru Svennilson” (med tonvikten på andra stavelsen). Det var från henne som den blivande ekonomiprofessorn ärvde sin musikaliska begåvning.

Som gymnasist och senare student i Stockholm kom Ingvar att röra sig i kristligt sinnade och socialt engagerade kretsar. Det var där han lärde känna den några år äldre Dag Hammarsköld och det tedde sig naturligt för honom att, liksom Hammarsköld, försöka förstå trettiotalskrisens arbetslöshet och sociala nöd genom att studera nationalekonomi. Genom ekonomistudierna vid Stockholms Högskola lärde han känna den jämnåriga Erik Lundberg – en vänskap som skulle bestå livet ut. En annan blivande opinionsbildare som Ingvar tidigt umgicks med var Ingemar Hedenius, vars föräldrar hade sommarställe helt nära familjen Sven Nilsons ställe i Stockholms skärgård. Trots gemensamma musikaliska intressen tycks dock inte bekantskapen med ateisten och filosofen ha utvecklats till en lika varm vänskap som den med Hammarsköld och Lundberg.

1. Avhandlingsarbete

Ingvar Svennilsons berömmelse hos eftervärlden vilar främst på två verk: doktorsavhandlingen (1938) och hans stora bok om mellankrigstidens ekonomiska utveckling (1954). Avhandlingen kom till i den fruktbara forsk-

ningsmiljö som hade uppstått vid Socialvetenskapliga Institutet vid Stockholms Högskola i svallvågorna av den världsekonomiska krisen åren kring 1930. Under de äldre professorernas möjligen kritiska blickar växte där den rörelse fram som vi senare kommit att kalla Stockholmsskolan. Den innefattade främst Erik Lindahl, Gunnar Myrdal och Bertil Ohlin, och de något yngre Alf Johansson, Dag Hammarsköld, Erik Lundberg och Ingvar Svennilson. Tillsammans förebådade de svenska forskarna keynesianismen åtskilliga år innan *General Theory* publicerades 1936. Av dessa forskare lämnade Johansson och Hammarsköld snart den akademiska världen helt och hållet för mer maktpåliggande (eller åtminstone mer massmedialt uppmärksammade) arbetsuppgifter, medan Myrdal och Ohlin, efter forskningsinsatser i nobelprisklass, åtminstone delvis lämnade den akademiska världen. De övriga kom att dominera svensk nationalekonomisk forskning under många decennier framåt.

Flera av stockholmsekonomen var engagerade i en stor empirisk undersökning av löner, priser och nationalinkomst i Sverige från mitten av 1800-talet och framåt. Undersökningen var finansierad av Rockefellerstiftelsen och ledd av Gösta Bagge. Detta empiriska arbete, i vilket även Svennilson deltog, var emellertid inte kopplat till deras makroekonomiska studier, som var i huvudsak teoretiska. Ska man karaktärisera Stockholmsskolans teorier och särskilja dem från Keynes, så spelade förväntningsbildningen och konsekvenserna av icke-koordinerade förväntningar en ännu starkare roll i den svenska teoriutvecklingen. Eftersom förväntningarna är så väsentliga för de enskilda hushållens och företagens planering så borde stockholmsekonomens makroekonomiska studier kompletteras med mikroekonomiska undersökningar. Det var just denna komplettering som Svennilson levererade i sin avhandling från 1938, *Ekonomisk planering*.

Stockholmsskolan sysslade mycket med förlopp över tiden och den mikroekonomiska värld som Svennilson studerade karaktäriseras av intertemporal planering under risk. Han hade goda kunskaper i matematik och statistik och den analytiska nivån i avhandlingen var hög, med en viss slag-sida mot det abstrakta. Det var begreppen och principerna som studerades medan de mer konkreta slutsatserna med några viktiga undantag spelade en mindre framträdande roll. Således härledde Svennilson inte några beteendeeckvationer genom att studera företagens beteende i optimum.

Det har ibland hävdats att Svennilsons avhandling föregrep dynamisk programmering som metod för ekonomisk analys. Till en del är detta korrekt; Han insåg att man i en intertemporal maximering måste börja med den sista perioden och sedan arbeta sig bakåt. Men han lyckades inte operationalisera denna insikt i en enkel matematisk formel på samma sätt som Richard Bellman (1957) förmådde göra tjugo år senare.

Avhandlingen skrevs på svenska och kom såväl på grund av detta som det faktum att framställningen var så pass abstrakt knappast att få någon betydelse för den fortsatta teoriutvecklingen på området. Det var kanske totalt en handfull personer som kunde läsa avhandlingen och ta till sig dess

analys. Kontrasten mot Svennilsons jämnåriga Erik Lundberg och Herman Wold är slående. Bägge dessa skrev sina avhandlingar på engelska – och blev världsberömda. Det internationella namn som Svennilson skapade sig berodde i stället på hans monumentala arbete om den ekonomiska utvecklingen i Europa under mellankrigstiden.

2. Mellankrigstidens ekonomi

Efter andra världskriget hade FN bildat underorganisationen *Economic Commission for Europe* med säte i Genève och med Gunnar Myrdal som chef. I slutet av 1940-talet var en av de viktigaste uppgifterna att få igång den ekonomiska utvecklingen i det av kriget sönderslagna Europa. En näraliggande fråga var om man kunde lära sig något av den ekonomiska politiken och utvecklingen efter det föregående världskriget. Ingvar Svennilson fick nu i uppdrag att leda denna undersökning och det kom att sysselsätta honom i fem år från 1949.

Till sitt förfogande hade han ett omfattande statistiskt material över utvecklingen i de olika länderna. Detta material var av mycket skiftande kvalitet men han visade ett mästerskap i att med hänsyn till kvalitetsproblemen dra de möjliga slutsatserna. Här hade han god nytta av erfarenheterna från den stora undersökningen av priser, löner och inkomster i Sverige som han hade deltagit i under 1930-talet.

Den ekonomiska utvecklingen under mellankrigstiden hade varit betydligt långsammare än under årtiondena före första världskriget. Detta är kanske inte så konstigt om man tar hänsyn till hur instabila förhållandena hade varit med en djup men kortvarig efterkrigsdepression i början av 1920-talet och den världsomfattande depressionen under 1930-talet.

Svennilson lade emellertid en annan tonvikt när han skulle förklara den långsammare utvecklingen under mellankrigstiden. Han menade att den i betydande utsträckning berodde på strukturella problem. Det första världskrigets effekter på ekonomin kunde liknas vid en gigantisk störning där utvecklingen inte endast försvårades och försenades av själva kriget och de materiella skador som detta medförde utan även av den avlänkning av handelsströmmarna som kriget ledde till. Ett exempel på detta är den kraftiga minskningen av exporten av industrivaror som kriget ledde till framför allt från Tyskland och dess allierade men även i stor utsträckning från Storbritannien, Frankrike och Belgien. Detta kom att gynna utvecklingen av exportindustrin i USA och Japan vilket i sin tur innebar att den europeiska industrin stod inför en helt annan konkurrenssituation än före det första världskriget. Ett annat exempel är att de nya nationsgränserna efter kriget, framför allt Österrike-Ungerns uppbrytande i ett antal småstater, i kombination med den framväxande protektionismen kom att leda till minskad specialisering och till att stordriftsfördelarna i produktionen inte kunde tas tillvara på samma sätt som tidigare.

Analysen av den ekonomiska utvecklingen i Europa under mellankrigs-

tiden byggde inte endast på ett omfattande empiriskt material utan var även grundad på en tillväxtteori som på flera sätt låg nära den som Solow skulle presentera några år senare. Men en viktig skillnad var att Svennilson arbetade med en flersektorsmodell medan den tillväxtteori som kom att slå igenom i den internationella litteraturen (delvis på grund av sin pedagogiska enkelhet och elegans) byggde på en ensektorsanalys. En annan skillnad var att Solow undersökte den riktigt långa sikten och *steady-state*-egenskaperna hos sin modell. Detta var Svennilson inte så intresserad av; i linje med Stockholmskolans allmänna attityd intresserade han sig för detaljerna och för hur dessa utvecklade sig på kort sikt.

3. IUI-chef och professor

Efter avhandlingsarbetet fick Svennilson olika offentliga uppdrag och 1941 rekryterades han till Industriens Utredningsinstitut (IUI, det nuvarande IFN). Detta hade grundats några år tidigare som en serviceorganisation åt de industriella storföretagen. Svennilsons uppgift var att utveckla det till ett institut som på vetenskaplig grund utredde frågor av betydelse för industrin. Under hans chefskap växte institutet snabbt och kom att få en allt mer kvalificerad medarbetarstab. Under krigsåren kom man inte så mycket att syssla med de dagsaktuella problemen utan ägnade stor uppmärksamhet åt de frågor som skulle aktualiseras i samband med den kommande freden.

Den framåtblickande analys som varit IUIs kännetecken under krigsåren gjorde det naturligt att Svennilson av regeringen utsågs till att leda den första svenska långtidsutredningen, *Svenskt långtidsprogram 1947–1952/53*. Den var bara 40 sidor lång och skrevs under sex veckor 1948. Inte desto mindre innehöll den en kärna av det som skulle karaktärisera de efterföljande långtidsutredningarna. Man accepterade att prissystemet fungerade bra när det gällde att koordinera företagets beslut gällande den löpande verksamheten – men när det gällde investeringar eller andra långsiktiga framtids-satsningar saknar de enskilda företagen information om varandras planer. Det är detta tomrum som långtidsutredningarna avsåg att fylla. Det var alltså inte fråga om centralplanering av sovjetmodell, utan snarare om att samla in decentraliserad information och göra den tillgänglig för de enskilda företagen. Svennilson kom att fungera som ordförande för de statliga långtidsutredningarna 1955 och 1959 och en stor del av arbetet utfördes av forskare inom IUI. Under 1960-talet kom långtidsutredningarna i ökande grad att utarbetas inom finansdepartementet (se Åberg 2009).

Hur var då Svennilson som chef? På hans tid sattes de administrativa egenskaperna inte på prov som hos dagens chefer – och tur var kanske det. Det fanns en stab av duktiga administratörer som skötte den löpande verksamheten och chefens uppgift var snarast strategisk: att välja rätt medarbetare och rätt långsiktig inriktning av verksamheten. Inte minst gällde det att skapa en fruktbar vetenskaplig miljö med informell samverkan mellan forskarna. Och i detta lyckades Svennilson som under sina år som chef omvand-

lade IUI till landets ledande nationalekonomiska forskningsmiljö.

Både som IUI-chef och senare som professor vid Stockholms Högskola hade Svennilson ett betydande handledaransvar. Detta skötte han huvudsakligen på ett utomordentligt sätt. Han uppmuntrade sina medarbetare/doktorander och gav dem stora möjligheter att utvecklas. Samtidigt berättar gamla IUI-medarbetare om den distans han höll, som kunde ta sig både fysiska och psykiska uttryck. Han var på grund av sina många engagemang ofta frånvarande, men denna frånvaro kunde också stundligen vara andlig. Han kunde mitt i ett samtal plötsligt förlora sig i andra tankar och helt enkelt vandra iväg från den undrande adepten. Svennilson hade emellertid kommit på en viktig tankegång som för tillfället trängde ut de mer alldagliga problemen. Somliga skulle kanske säga att han var tankspridd, medan andra skulle säga att han var skicklig på att prioritera det långsiktigt viktiga framför det kortsiktigt angelägna.

År 1947 utnämndes han till professor vid Stockholms Högskola (nuvarande Stockholms universitet) där han under de första åren förenade tjänsten med chefskapet vid IUI. Som professor hade han ungefär samma lön som en generaldirektör (i dag tjänar en professor ungefär hälften så mycket som en generaldirektör). Samtidigt var undervisningsbördan betydligt lättare än i dag, studenterna mer respektfulla och de administrativa plikterna i det närmaste obefintliga.

Arbetet hade en viss aristokratisk grandeur. Studenterna kunde t ex bli utkallade till hemmet på Malmen i Drottningholm för att tentera. Tentamen tog då formen av ett gemytligt samtal över en kopp kaffe i det vackra vardagsrummet. Om flera tentander väntade på sin tur underhölls de av döttrarna Svennilson som gjorde sitt bästa för att lindra deras nervositet. Det var en förlorad värld – och Svennilson slapp uppleva 1968 års studentrevolt. Han hade då efterträtt Gunnar Myrdal som chef för Institutet för internationell ekonomi och dväljdes, fjärran från vimlets yra, högst upp i Wennergren Center. Han var dock redan märkt av sjukdom och hade alltför kort tid kvar att leva för att kunna sätta sin prägel på institutet.

Till professors uppgifter hör inte endast forskning och undervisning utan även den s k tredje uppgiften: en samlingsterm för den viktiga kontakten utåt. Det kan innebära deltagande i statliga utredningar. Svennilson gjorde här en mycket aktiv insats, framför allt genom sitt arbete i långtidsutredningarna och OECD. Men det kan också innebära journalistik och ren folkbildning såsom de radioföredrag han höll under årens lopp.

4. En socialliberal samhällssyn

Karl Jungenfelt har en gång sagt att han inte kände till någon som var så påverkad av sitt avhandlingsarbete som Ingvar Svennilson. Tankarna bakom avhandlingen var honom ständigt aktuella: Hur ska man planera när världen är osäker och miljön i vilken man i framtiden kommer att befinna sig kan gestalta sig på alternativa sätt? Hur ska man ta hänsyn till att osäker-

heten successivt skingras och hur ska detta påverka vid vilka tidpunkter man genomför olika investeringar? Detta är det enskilda företagens perspektiv. För samhället tillkommer möjligheten att i viss mån skingra osäkerheten om framtiden genom att samordna företagens investeringsbeslut – och Svennilson menade att staten här hade en viktig uppgift. Klarast ser man detta engagemang när det gäller hans arbete med långtidsutredningarna. Men även den stora studien av Europas ekonomi under mellankrigstiden präglas av denna grundläggande tanke, om än inte lika precist formulerad som i långtidsutredningarna. Utgångspunkten var att det förekommer en viss regularitet i den ekonomisk-historiska utvecklingen och att en klok planerare kan lära sig av historien – en tanke som i dag ter sig mer aktuell än någonsin.

Var då Ingvar Svennilson socialdemokrat? Nej, hans syn på behovet av interventionism och planering delades av många, även på den borgerliga sidan, under 1930- och 1940-talen. Han var inte medlem i något politiskt parti och enligt många uppgifter föreföll han helt ointresserad av partipolitik.

Oavsett partipolitiska sympatier kan nog de flesta nationalekonomer karaktäriseras som liberaler, i den meningen att de har förståelse för prismetanismen som ett sinnrikt system för koordinering av ekonomiska beslut. Koordineringen är dock inte perfekt. Konjunkturrörelserna är exempel på de stabilitetsproblem som kan uppstå. Vissa viktiga marknader existerar över huvud taget inte; detta gäller framför allt marknaderna för framtida leveranser av varor och tjänster. Prissystemet genererar inte heller säkert en godtagbar fördelning av välfärden. Hur viktiga man anser att de olika bristerna är avgör var man placerar sig i det liberala spektrumet. Även om Svennilson inte var partipolitiskt engagerad så stod han åsiktsmässigt nära folkpartiledaren Bertil Ohlin. Detta innebär att han inom ramen för en fri marknadshushållning förordade ett ganska stort utrymme för ekonomisk politik: aktiv konjunkturpolitik, inkomstutjämning via skattesystemet och en koordination av företagets förväntningar (och därigenom deras investeringar) genom långtidsutredningarna.

Däremot var han ingen anhängare av Alva och Gunnar Myrdals tankar – framförda t ex i *Kris i befolkningsfrågan* (1934) – om att lägga livet tillrätta för andra människor. Det som var centralt för honom var att respektera individens preferenser medan makarna Myrdal stundtals verkar upprörda över att folk kan ha så omoderna preferenser (vilket innebär att folk hade preferenser som avvek från Myrdals egna). Men samtidigt stod han personligen nära Gunnar Myrdal och han var respekterad i alla politiska läger.

5. Människan

På bevarade fotografier möter oss Ingvar Svennilson som en vänligt leende, välklädd och välkammad man. Men så såg ju alla ut på den tiden. De människor som i dag minns honom hopar dock positiva omdömen om honom:

berest, beläst, belevad. Detta hindrar inte att den verserade professorn kunde bli skarp när det behövdes, t ex när IUIs självständighet attackerades av någon hög direktör i Industriförbundet. Till bilden av en välanpassad estet hör också hans musikaliska talang. Redan som gymnasist på Norra Latin spelade han orgel och flöjt. Som skicklig amatörorganist kunde han också senare i livet glädja besökarna på söndagarna i Drottningholms slottskapell. Han älskade den klassiska musiken men kunde också slinka in på jazzklubbar i Paris tillsammans med vännerna Axel Iveroth och Tore Browaldh. Bilden av den rationelle vetenskapsmannen och organisatören kompletteras av hans faiblesse för det udda och underfundiga, avnjutet t ex i Jacques Tatis filmer.

Han njöt av skridskoåkning på isarna runt Lovön och han gjorde skidfärder i lapplandsfjällen tillsammans med vännen Dag Hammarsköld. Efter arbetet kunde han och hans hustru Margit glädja sig åt ett stimulerande umgänge med goda vänner. Men helgerna var reserverade för familjen och hemmet på Malmen. Han förefaller att ha varit en lycklig människa.

REFERENSER

Bellman, R (1957), *Dynamic Programming*, Princeton University Press, Princeton NJ.

Myrdal, A och G Myrdal (1934), *Kris i befolkningsfrågan*, nyutgåva 1997, Nya Doxa, Nora.

Persson, M och C-H Siven (2009), "Ingvar Svennilson 1908-1972", i Henrekson, M (red), *IUI/IFN 1939-2009*, Ekerlids förlag, Stockholm.

Svennilson, I (1938), *Ekonomisk planering*, Almqvist & Wicksell, Uppsala.

Svennilson, I (1954), *Growth and Stagnation in the European Economy*, United Nations European Commission for Europe, Genève.

Åberg, C J (2009), "Långtidsutredningarna – en blandekonominns spegel", i Henrekson, M (red), *IUI/IFN 1939-2009*, Ekerlids förlag, Stockholm.